

АКАДЕМИЈА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ШАБАЦ
Одсек за медицинске и пословно-технолошке студије

ПОСЛОВНО ОКРУЖЕЊЕ

Зоран Јокић

Асистентка:

Јелена Јевтић

Студент:

6. ФИСКАЛНИ СИСТЕМ

Дакле, постојање државе као чињенице је неоспорно, оно у чему је дилема код разних теоретичара је величина државе. Дакле интереси које обезбеђује држава су веома различити и они се крећу од појединачних, групних или интереса целокупног друштва. Можемо закључити да држава као инситутција мора обезбедити да користи од њеног постојања и користи морају бити барем изједначени ако не и већи. У зависности од идеолошких ставова о функцији државе могу постојати у основи два гледишта када је реч о пословном окружењу тј. економским активностима државе, и то: органско и механицистичко. Органско гледиште о држави примат даје остваривању интереса групе у односу на интересе појединаца и обратно механицистичко гледиште о држави сматра да је држава треба да стави акценат на интересима појединаца а не на групним интересима. И једно и друго гледиште сматра да је принцип слободе изузетно важан. У складу с тим економско мешање државе оправдава са органског гледишта следећим примером „уколико се сиромашу обезбеди слобода да зарађује и да троши свој доходак, та слобода је веома ограничена (имајући у виду количину новца коју има тј. нема сиромаш).“ Маницистичко гледиште тј. обезбеђењем економске слободе за сваког појединца омогућиће да најефикаснији остваре своје мотиве што ће позитивно утицати на општи ниво благостања читавог друштва. Дакле, потребно је како мешање државе у привредне токове тако и ограничење тј. спознаја до ког нивоа мешање државе је корисно, а преко ког нивоа је штетно. Узимање у обзир предности и једног и другог гледишта држава тј. Влада односног друштва треба да буде усмерена ка таквом концепту који ће обезбедити складно допуњавање оба принципа ефикасности и правичности. Придржавајући се концепта ефикасности и праведности разлог за мешање државе у пословно окружење заснива се на следећим разлозима:

- јавних добра,
- екстерналија,
- асиметричних иноформација,
- моралног хазарда,
- монопола,
- стабилизационе функције,
- очување слободне конкуренције,
- пензијског осигурања,
- здравственог осигурања,
- образовање, културе и сл.

6.1. Јавна добра

Још је Мазгрејев (Musgrave) 1959. године развио идеју да постоје одређена добра/аутпути за којима постоји потреба друштва и појединаца. Шта су јавна добра? Обалоутврде, светионици, јавни тв сервис, војска, полиција, ватромет и сл. су јавна добра. Дакле, јавна добра служе на општу корист читавог друштва или великог дела друштва. Поред великог значаја јавних добара они имају један озбиљан недостатак. Приватна иницијатива није заинтересована за њихову производњу, напосто нису популарни код приватног бизниса. Зашто? Разлог можемо пронаћи у поменутих обележјима јавних добара, конкретно јавна добра не поседују конкурентност/ривалност као ни и искључивост. Обалоутврда као јавно добро као што смо рекли нема обележје конкурентности тј. ривалности. Шта то значи? Конкурентност значи да не опостоји конкуренција у погледу тражње тј. потрошње за односи аутпут, куповина одређеног аутпута од стране једног купца онемогућује другог купца да то исто добро купи (пошто је већ купљено). Ривалност се може објаснити на још један начин, коришћење новог граничног купца не утиче на повећање граничног трошка односног аутпута као јавног добра. На пример, уколико се роди нови становник у граду који поседују обалоутврду и он ће бити заштићен тј. и новорођени становник уживаће заштиту од поплава која нећа имати додатне трошкове. Друго обележје јавних добара односи се на искључивост. Код приватних добара путем цена се врши искључивање одређеног броја купаца, тога код јавних добара не функционише. Наиме, јавно добро је такво да је доступно свима без обзира да ли су платили за њега или не, тј. постоји могућност злоупотребе његовог коришћења. Злоупотреба његовог коришћења (јавног добра) огледа се у томе да га појединци корисници могу користити а да не морају платити, због тих разлога потребна је интервенција државе путем фискалне политике.

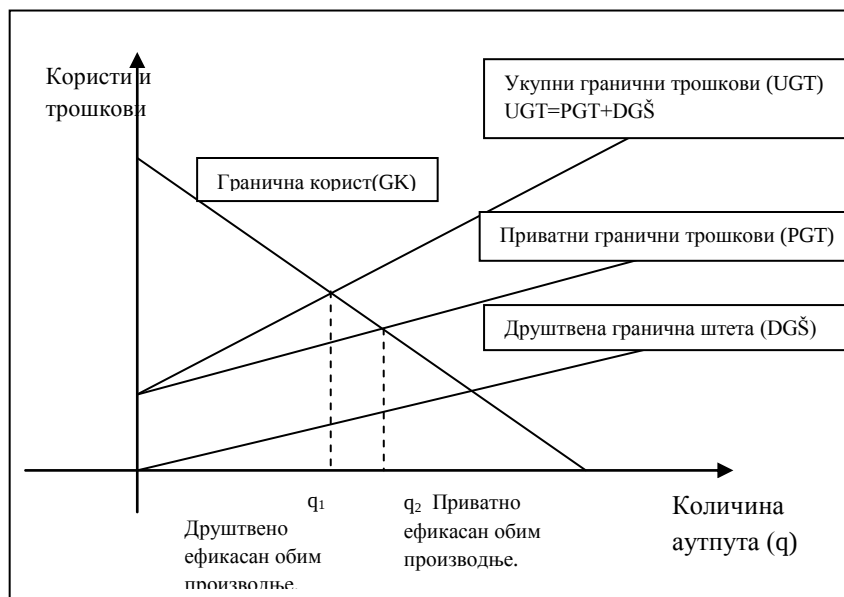
Дакле, држава дакле за разлику од приватних послодаваца мора бринути о бројним животним аспектима појединаца и читавог друштва и она мора водити рачуна о друштвеном благостању друштва. Такође, држава једина има снагу, а тиме и моћ да прикупи потребна средства (путем фискалне политике) за обезбеђење јавних добара. Због поменутих чињеница држава је једина институција у друштву која може успешно одиграти наведене улоге.

6.2. Екстерни ефекти

Екстерни ефекти су још један разлог због чега треба да постоји мешање државе у пословно окружење одређеног друштва. Harvey S. Rosen и Ted Gayer дефинишу екстерне ефекте као „активност једног лица (физичког или правног) која утиче на благостање другог лица и то мимо тржишних механизма (тржишних цена), тако да ту активност називамо екстерним ефектом“. Да би што боље схватили поменути дефиницију покушаћемо да објаснимо на конкретном примеру екстерне ефекте. Екстерни ефекти могу бити позитивни и негативни, аналогно томе држава својим активностима треба да

ограничава тј. смањује појаву негативних екстерних ефеката а такође својим активностима треба да подстиче позитивне екстерне ефекте. Највећи део теоријске расправе о екстерним ефектима односи се на негативне екстерне ефекте. Уколико узмемо за пример ваздух, реку, земљиште као заједнички ресурс он ће се користити од стране људи тако да људи неће обраћати пажњу на трошкове употребе односног ресурса. Дакле, веома је велика вероватноћа да ће човек уништити односни ресурс јер ће га користи све док његова корист износити нула (тј. неће имати користи). Дакле, држава као одговорна институција која брине о општем нивоу друштвеног благостања мора водити рачуна о опшtedруштвеним трошковима. Та брига мора бити таква да путем одређених мера мора натерати произвођаче негативних екстерналија да их смањи ако не елиминише или да за начињене опшtedруштвену штету морају да плате износ у висини причињене штете. Када приватни послодавац буде свестан да мора надокнадити поред приватних и опшtedруштвену штету тада ће он смањити обим производње тј. обим производње ће бити на друштвено ефикасном нивоу. Једно држава путем фискалном система може имати такву моћ да опорезује такве прозвођаче и да их натера да плате штету коју су причинили, као и свест и савест да треба да расе стара о благостању једног друштва (одговорна држава).

Успешно решавање негативних екстерналија можемо и графички показати на конкретном примеру:

Слика 8.1.: Негативни екстерни ефекти

У условима као на слици када не би било активности државе приватни послодавци би раучанли само своје приватне граничне трошкове (PGT). У таквим условима рационални приватни послодавци ће престати да производе у условима једнакости приватних граничних трошкова (PGT) и граничне користи (GK) тј. на обиму производње означеног са q_2 . Уколико држава има свест, савест и снагу да оне трошкове који су их и изазвали

натера да плати тада ће рационални приватни послодавци ће престати да производе у условима једнакости укупних граничних трошкова (UGT) и граничне користи (GK) тј. на обиму производње означеног са q_1 .

У случају позитивних екстерних ефеката ситуација је обрнута у погледу активности државних органа. Државни органи као и у случају негативних екстерналија морају деловати како би повећали ниво животног стандарда односно друштва, само активности државе су усмерене у другом правцу. Наиме активности државе у овом случају требају да поспеше оне активности које доприносе повећању нивоа друштвеног благостања у друштву. Конкретан пример, позитивне екстерналије јесте улагање државе у образовање, науку, научно истраживачке центре. Улагањем у поменуте институције држава ће обезбедити да приватне граничне користи (PGK) су таквог карактера да утичу на повећање граничних друштвених користи (GDK) што све заједно има за последицу повећање граничне користи (GK) као збирне величине приватне граничне користи и граничне друштвене користи.

6.3 Асиметричне информације и морални хазард

Образовање, здравствено и пензијско осигурање су веома важне друштвене области о којима се брине држава. Основно и средње образовање иако је приватно добро у највећој мери је у надлежности државе. Разлог за овакву чињеницу по Harvey S. Rosen и Ted Gayer лежи у неколико разлога, и то:

- „Услед развоја структуре личности човека;
- Примене принципа егалитаризма;
- Елиминисање моралног хазарда;
- Остваривања позитивних екстерналија".

Држава је заинтересована да опстане и да се развија у једном дужем временском периоду. Један од предуслова је и развијање осећања припадности једној нацији. Образовни систем је један добар начин да се ово оствари и да се систем вредности који је карактеристичан за једно друштво успешно пренесе и на најмлађи нараштај. Разлог је да појединци баштинећи поменути систем вредности бране уколико он буде доведен у питање. На овај начин држава ће опстати и развијати се у дужем временском периоду.

Имајући у виду да највећи број чланова друштва није материјално богат, Држава, мора финансирати образовање читаве поуплатије и стварати окупљање једнаких шанси. Не треба дозволити да људи који имају мањак новца имају и мање образовања. Поред поменутог развоја моралног члана друштва, ако не и етичног, давање шансе сиромашнима да се образују стварно и могућност да се многи интелектуални потенцијали развијају, јер због великог броја сиромашних у односу на богате логичан је закључак да је пуно већи интелектуални потенцијал код сиромашних слојева становништва него код богатих. Ово је још један разлог зашто се држава мора старати о образовању.

Мешање државе у систем здравствене заштите објашњавају се следећим разлозима, и то:

- Елиминисање моралног хазарда,
- Елиминисање асиметричних инфорација,
- Остваривање принципа егалитаризма,
- Остваривање позитивних екстерналија.

Систем здравствен заштите је веома важан јер пружа могућност да људи могу у условима ризика отклонити поменути ризик. Врло често људи сматрају да одређени ризици се неће остварити баш њима и из тих разлога се не желе осигурати услед дејства моралног хазарда. Морални хазард можемо дефинисати као недговорно/деформисано понашање појединца или групе које има за последицу смњења сопственог или туђег нивоа благостања. Из тих разлога држава уводи обавезно здравство осигурање за сва лица једног друштва.

Елиминисање асиметричних инфомрација у једном друштву је такође веома битно имајући у виду да оне могу допринети смањењу друштвеног благостања тог истог друштва. Асеиметричне информације можемо дефинисати као различиту количину и квалитет иноформација које поседују различите стране тако да она страна која је у подређеном положају може донети такву пословну одлуку која ће негативно утицати на сопствени ниво благостања подређене стране. Да би тржиште здравственог или пензијског осигурања могло успешно да се развија потребно је да осигуравачи поседују адекватне информације које ће допринети развоју тог истог тржишта, а не његовом урушавању. На овај начин држава настоји да уреди тако систем да су осигураници у обавезе да достављају све потребне инфорације осигуравачима на основу којих ће добити адекватну премију осигурања. С друге стране осигуранице ће куповати осигурање уколико плаћају актуарску правичну премију. Актуарска правична премија представља *„тачно онолико новца колико је потребно да се покрије очекивана вредност губитка осигураника у случају настанка осигураног случаја“*.

Принцип егалитаризма, када је у питању здравствена заштита, односи се на на стварање подједнаких шанси за све. Ово је могуће остварити на основу принципа солидарности и обавезности у погледу здравствене заштите. Принцип једнакости се може објаснити на основу развоја животног стандарда у погледу здравствене заштите људи током њиховог филогенетског развоја, као и на развоју принципа етичности. Принцип етичности се заснива на питању да ли људи који немају довољно новца не заслужују да буду лечени, већ да буду препуштени сами себи уз велику вероватноћу остваривања негативних здравствених последица, да ли то треба дозволити, да ли су људи искључиви кривци зато што су сиромашни и не могу себи приуштити здравствену заштиту. Ово питање добија још више на значају када се у центар пажње поставе деца, стари и немоћни.

Здрав човек је позитивна екстерналија, здрав човек није извор здравственог ризика по околину, здрав човек ради продуктивније од болесног, здрав члан породице позитивно утиче на породичну атмосферу и сл. Поменули смо да држава треба да субвенционира рад свих оних активности које за последицу имају позитивне екстерналије па из тих разлога држава треба да интервенише у здравствено осигурање.

Мешање државе у пензијско осигурање такође се објашњава са неколико разлога и то:

- Због асиметричних информација;
- Због моралног хазарда;
- Због принципа патернализема;
- Због принципа правичности.

Држава треба да делује и у правцу остваривања принципа правичности (поред принципа ефикасности). Принцип правичности заснива се на прерасподели доходака од богатих ка сиромашнима, другим речима на активностима социјалне функције сваке државе. Та прерасподела дохотка се може заснивати на принудној солидарности или на установљавању таквог пореског система који ће омогућити прерасподелу створеног дохотка путем фискалних прихода и расхода и смањити неједнакости по основу расе, родне, верске, здравствене, интелектуалне дискриминације које постоје међу људима.

6.4. Пореска политика

Пошто смо на почетку навели разлоге постојања државе, држава да би могла имати фискалне расходе она мора прибавити пореске приходе. Само постављање пореског систем у једном друштву држава мора уважавати разне аспекте као што су:

- аспект расподеле пореског терета;
- аспект ефикасности пореског система;
- аспект правичности пореског система;
- аспект прерасподеле пореског терета.

Када говоримо о расподели пореског терета држава приликом увођења пореза мора знати како ће то утицати на расподелу дохотка између појединих доходовних група. Наиме расподела пореског терета се анализира са аспекта ко суштински треба да плаћа порез потрошач или произвођач, јер ће то утицати на прерасподелу дохотка између појединаца.

Што се тиче ефикасности пореског система она се односи на ниво користи који ће се остварити у једном друштву. Ниво благостања једног човека се смањује када му се узима порез, а повећава се другим људима коме су усмерени фискални расходи државе, потребо је да на ниво друштва разлика између поменутих нивоа друштвеног благостања буде на нултом нивоу како би рекли да је реч о ефикасном пореском систему. Поред ефикасности

пореска власт мора водити рачуна и о правичности, држава мора одлучити да високим стопама опорезује луксузне производе, а егзистенцијалне ниским (храну и лекове) без обзира на сву пореску неефикасност. Смањење благостања богатих је пуно више прихватљиво за државу него смањење благостања сиромашног или средњег слоја које је далеко мање од малог броја богатих људи.

Проналажењем адекватног односа између ефикасности и правичности пореске политике можемо назвати оптималним опорезивањем. Дакле, циљ посреске политике једне државе не треба да буде крајњи циљ већ настојање државног апарата да максимизира ниво благостања једног друштва које се не огледа само у материјалном нивоу него и у духовним вредстима. Дакле, оптимални порески систем коме треба да тежи држава је стварање таквог пословног окружења где ће увођењем пореза довести до минимално могућег вишка пореског терета у датом тренутку и на тај начин максимизирање ефикасности пореског терета уз истовремену вођење рачуна на принцип правичности у смислу ко суштински сноси порески терет владајућег пореског система.

Дакле, израђивање оптималног пореског система везан је за неколико предуслова које пореске власти морају анализирати пре него што донесу адекватан порески систем, и то:

1. ефикасности,
2. правичност,
3. трошкове примене пореског система,
4. могућност утаје пореза,
5. еластичности понуде рада.

Трошкова примене пореског система представља збир два трошка и то:

- величину/трошкове пореске администрације и
- трошкове које имају и сами порески обвезници.

Што су трошкови већи то је мања оптималност пореског система већа и обратно.

Могућност утаје пореза односи се на неколико ствари које пореске власти морају имати у виду. Заправо, пореске власти морају устројити такав порески систем који ће омогућити минималну утају пореза од стране пореских обвезника. Предуслови које треба имати на уму код минимизирања могућности утаје пореза су следећи:

- 1) вероватноћа откривања утаје пореза;
- 2) величине пореских стопа;
- 3) величине казне за утају пореза.

Што се тиче вероватноће откривања утаје пореза он је повезан са величином/трошковима људи који ради у контроли односне пореске управе. Што више људи већа је и вероватноћа откривања утаје пореза. Уколик порески обвезници претпостављају да је мала вероватноћа неће бити контролисани. У случају величине пореских стопа, дакле, држава треба да се труди да пореске стопе буду што мање јер то повољно утиче на ниво утаје пореза. И на крају величина казне за пореске обвезнике мора бити адекватна. Шта значи адекватна величина казне? Велике пореске казне утичу на смањење пореске утаје и обратно. На крају можемо закључити да држава мора имати довољно пореских контролора, ниске пореске стопе и високе казне за утају пореза како би свела утају пореза на минимум.

Задња претпоставка оптималног пореског система у одређеном пословном окружењу зависи и од опорезивања дохотка појединаца. Код утврђивања висине пореза на доходак, мора се водити рачуна о стопи еластичности понуде рада код појединаца. У условима веће еластичности понуде рада мало повећање пореза може изазвати велике вишкове пореског терета (губитак производње) и обратно. У зависности у којој позицији се налазе радници у смислу просечног дохотка, укупног материјалног стања зависи ће величина пореског терета. Што је мања еластичност понуде рада опорезивање дохотка може бити веће и обратно. Наравно овде треба имати у виду могућности мобилности радне снаге у једном региону (више држава) када се установљава порески систем опорезивања дохотак.